

УДК 347.1

Ярослав Романюк,*канд. юрид. наук, заслужений юрист України,
Голова Верховного Суду України*

НЕВИЗНАЧЕНІСТЬ УМОВ ДОГОВОРУ ЯК ПІДСТАВА ДЛЯ ЙОГО ТЛУМАЧЕННЯ

Стаття присвячена дослідженню невизначеності умов договору як підстави для його тлумачення. Розкриваються питання прихованої та очевидної невизначеності умов договору як можливості існування двох і більше розумінь певних положень договору, його окремих слів, понять чи словосполучень. Аналізуються теорія і практика встановлення дійсної волі сторін судом та способи подолання такої невизначеності судом.

Ключові слова: тлумачення, цивільно-правова норма, договір, воля сторін договору, невизначеність умов договору, прихована невизначеність, явна невизначеність.

Постановка проблеми. Актуальне у сучасній вітчизняній цивілістиці питання про тлумачення умов договору зазвичай може виникнути під час розгляду спорів про укладення і дійсність правочину/договору, про порушення його умов, розірвання договору, для застосування відповідних заходів цивільно-правової відповідальності тощо. Саме цим проблемам присвячена ця публікація.

Актуальність статті полягає також у тому, що необхідність тлумачення умов договору може виникнути і під час вирішення інших категорій спорів, які не можна віднести до договірних.

Наприклад, під час розгляду спорів у суду може виникнути потреба для визначення дійсного характеру спірних відносин шляхом встановлення змісту конкретної спірної умови договору, про недійсність чи неукладеність якого йдеться. Слід вказати, окрім іншого, що ситуації щодо встановлення дійсного характеру спірних відносин у разі порушення абсолютного права власності щодо передання речі (майна) за договором, дійсність якого ставиться у подальшому під сумнів, є досить поширеними в судовій практиці.

Питання невизначеності умов договору як підстави для його тлумачення досліджувалося вітчизняними і зарубіжними авторами, серед яких – А. К. Баймуратов, А. Г. Карапетов, А. І. Сальєв, І. Л. Самсін, Н. В. Степанюк, В. Г. Ротань, А. С. Піголкін, Й. О. Покровський, К. Цвайгерг, Х. Кетц, А. Ф. Чедрданцев, А. Г. Ярема та інші. Втім аналіз проводився фрагментарно, вибірково, що зумовлює актуальність звернення до цієї тематики в межах цієї публікації.

Метою статті є формування власних висновків і пропозицій у результаті аналізу проблеми невизначеності умов договору як підстави для його тлумачення, зокрема прихованої та очевидної невизначеності, а також проблеми встановлення дійсної волі сторін судом та способів подолання такої невизначеності судом.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як відомо, суд, тлумачачи договір під час вирішення спору, виходить із запропонованих сторонами понять спірної умови і, ґрунтуючись на принципі диспозитивності цивільного процесу, може відступити від них лише в силу імперативних приписів закону (зокрема, встановлюючи наявність умов, які характеризують правочин як фіктивний або удаваний відповідно до ст. 234, 235 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України)).

Так, Верховним Судом України сформовано правовий висновок щодо розуміння й ознак фіктивного правочину [9]: «згідно зі ст. 234 ЦК України фіктивним є правочин, який вчинено без наміру створення правових наслідків, які обумовлювалися цим правочинном. Фіктивний правочин визнається судом недійсним.

Для визнання правочину фіктивним необхідно встановити наявність умислу всіх сторін правочину. У разі, якщо на виконання правочину було передано майно, такий правочин не може бути кваліфікований як фіктивний. Фіктивний правочин характеризується тим, що сторони вчиняють такий правочин лише для вигляду, знаючи заздалегідь, що він не буде виконаним; вчиняючи фіктивний правочин, сторони мають інші

цілі, ніж ті, що передбачені правочином. Фіктивним може бути визнаний будь-який правочин, якщо він не має на меті встановлення правових наслідків.

Ознака вчинення його лише для вигляду повинна бути властива діям обох сторін правочину. Якщо одна сторона діяла лише для вигляду, а інша намагалася досягти правового результату, такий правочин не може бути фіктивним. Позивач, який звертається до суду з позовом про визнання правочину фіктивним, повинен довести суду відсутність у учасників правочину наміру створити юридичні наслідки» [9].

Викладений приклад свідчить, що для розкриття теми статті необхідно перш за все дослідити прояви невизначеності договору. В юридичній літературі пропонується вести мову про очевидну і приховану невизначеність договору [13, с. 6].

На наш погляд, така невизначеність (очевидна чи прихована), як об'єктивна передумова для виникнення спору про тлумачення, є досить поширеною ситуацією. Йдеться про можливість існування двох і більше розумінь певних положень договору, його окремих слів, понять чи словосполучень.

Ілюстрацією можуть слугувати випадки, за яких кожна зі сторін починає виконувати власні договірні зобов'язання, на свій розсуд, так чи інакше зрозумівши положення укладеного договору. Це тягне за собою ситуацію, що може стати предметом доказування в цивільному процесі і потребує спеціального доведення в суді, формуючи самостійність позовної вимоги (а інколи і самостійну позовну матеріально-правову вимогу до суду у вигляді окремого позову) про тлумачення умов договору.

Теоретики права вважають, що очевидна невизначеність умов, як правило, є результатом помилок (описок, неточностей, помилок, упушень тощо) у тексті договору або наслідком поспішних чи неретельно сформульованих волевиявлень [7, с. 22], із чим ми цілком погоджуємося.

Проте значно частіше під час вирішення договірних спорів трапляються приклади прихованої невизначеності, яка полягає у втраті умовою договору однозначності під час її співвідношення із конкретними обставинами спору. Автори зазначають, що у такому разі навіть скрупульозно підготовлений договір може містити приховані невизначеності, не передбачені сторонами у момент укладення, і в умовах договору, які під час першого прочитання видаються однозначними, у разі співвіднесення з усіма обставинами справи можуть містити приховані невизначеності [1, С. 17].

На нашу думку, невизначеність договору слід розглядати не стільки як семантичну характеристику спірної умови, скільки як проблему розпізнаваності волевиявлення сторін, яка розглядається у контексті засад цивільно-правового договору. Так, через різноманітність причин і передумов укладення договору може статися, що воля, виражена у волевиявленні, не буде відповідати внутрішній, справжній волі, справжньому наміру, прагненню сторін, наприклад, у разі помилки, обману, помилки сторін, примусу тощо.

Як справедливо зауважував із цього приводу Й. О. Покровський, наведене – це «питання про невідповідність волі і волевиявлення відоме іншій стороні, зокрема, якщо контрагент знав, що в словах або листі, у яких закріплювалась воля, вкралася обмовка або описка, або якщо контрагент усвідомлював, що обіцянка надана жартома, тим більше, коли волевиявлення було викликано обманом або загрозою» [8, с. 245].

Приєднуючись до вказаної позиції, зауважимо, що такі обставини не дозволяють встановити обов'язкове волевиявлення і тому неясність договору видається очевидною. Водночас ситуація може ускладнитися у разі, коли йдеться про неочевидну невідповідність волі і волевиявлення між сторонами, а також у разі, коли розрив між волевиявленнями не міг бути відомий контрагенту, який мав усі підстави вважати волю і виявлення, виражені в договорі, дійсною волею.

Тож, виходячи з розбіжностей сфер усвідомлення сторонами умов договору, на підставі яких формується внутрішня воля та зовнішнє волевиявлення, виникає об'єктивна суперечність змісту волевиявлення як ключової засади договору.

Із цього приводу Верховним Судом України сформована позиція щодо єдності внутрішньої волі та зовнішнього волевиявлення. Так, згідно з постановою ВСУ [10] «відповідно до ч. 3 ст. 203 ЦК України волевиявлення учасника правочину має бути вільним і відповідати його внутрішній волі. Згідно з ч. 1 ст. 233 цього Кодексу правочин, який вчинено особою під впливом тяжкої для неї обставини і на крайній не вигідних умовах, може бути визнаний судом недійсним незалежно від того, хто був ініціатором такого правочину.

За змістом зазначених норм матеріального права при укладенні договору дарування волевиявлення дарувальника має бути спрямоване на добровільне, безоплатне, без будь-яких примусів (життєвих обставин або впливу сторонніх осіб) відчуження належного йому майна на користь обдаровуваного.

Разом із тим правочини, що вчиняються особою під впливом тяжкої для неї обставини і на вкрай не вигідних умовах, характеризуються тим, що така особа їх вчиняє добровільно, усвідомлює свої дії, але вимушена це зробити через тяжкі обставини і на вкрай не вигідних умовах, а тому волевиявлення особи не є вільним і не відповідає її внутрішній волі» [10].

При цьому усвідомлення умов договору безпосередньо пов'язане з мовою, оскільки остання є способом і запорукою розуміння його правового значення. Із цього приводу Х.-Г. Гадамер зауважив, що зрозуміти те, що нам говорить інший, у цілому означає дійти взаєморозуміння в тому, що стосується суті справи, однак зовсім не означає поставити себе на його місце і відтворити його переживання [3, с. 446-447]. Вчений акцентує увагу на тому, що весь цей процес розуміння є мовним процесом, і тому не дарма саме проблематика розуміння, спроба опанувати розуміння як мистецтво, традиційно належить до сфери граматики і риторики. Справді, «мова є тим середовищем, в якому відбувається процес взаємних домовленостей співрозмовників, результатом чого є взаєморозуміння з приводу самої справи» [3, с. 446-447].

Аналізуючи питання причин виникнення суперечностей у розумінні змісту договору, слід попередньо вказати на наявність як об'єктивних, так і суб'єктивних передумов. Перші пов'язані з багатозначністю використаної у договорі мови, другі – зумовлені розбіжністю сфер усвідомлення умов кожною зі сторін.

Водночас договірні і судова практика описує низку випадків, які свідчать про те, що сторони суб'єктивно розуміють умови договору, які насправді є ясними і однозначними, такими, що не вимагають різного тлумачення. Так, з точки зору вирішення договірних спорів у багатьох випадках зміст умов, про які сперечаються сторони, зрозумілі суду вже після першого прочитання тексту договору. Між тим обидві або одна зі сторін продовжують наполягати на іншому, відмінному від буквального, значенні спірної умови.

Не слід забувати при цьому, що обґрунтування особливого значення умови стороною (чи сторонами) не завжди свідчить про зловживання нею (ними) своїми процесуальними правами у розрізі розуміння конкретної умови договору, відмінної від буквального значення. Таке розуміння може пояснюватися обставинами відносин, які склалися між ними і можуть бути встановлені тільки шляхом дослідження тексту договору.

Однак і за цих обставин головна мета залишається незмінною – не допустити спо-

творення змісту договору, який є очевидним і зрозумілим. Такий підхід визнається єдино правильним в американській літературі, оскільки забезпечує сторонам впевненість у тому, що їхній договір буде витлумачений у разі судового спору згідно з тим, що в ньому написано, а не тим, що може бути уявлено, що в ньому написано, суддею або присяжним, можливо, введеним в оману показаннями однієї із зацікавлених сторін [12, с. 110].

У свою чергу, у вітчизняній судовій практиці чітко простежується тенденція до обмеження тлумачення спірних умов договору на користь встановлення буквального значення слів і виразів, що містяться в договорі. Цьому також сприяє редакція абзацу другого ст. 231 ЦК України, яка встановлює, що: «якщо буквальне значення слів і понять, а також загальноприйняте у відповідній сфері відносин значення термінів не дає змоги з'ясувати зміст окремих частин правочину, їхній зміст встановлюється порівнянням відповідної частини правочину зі змістом інших його частин, усім його змістом, намірами сторін».

Отже, натеper в Україні переважною є позиція, що полягає в обмеженні тлумачення буквальним значенням тексту. Це багато в чому нагадує ранні французький та англійський підходи і свідчить про те, що зараз суди, як правило, обмежуються буквальним значенням тексту, навіть на шкоду дослідженню волі сторін.

Так, ст. 231 ЦК України встановлюється презумпція буквального розуміння значення слів і понять, а також загальноприйняте у відповідній сфері відносин значення термінів, які мають бути витлумачені судом. І лише в разі неможливості встановлення справжньої волі особи до уваги беруться мета правочину, зміст попередніх переговорів, усталена практика відносин між сторонами, звичай ділового обороту, подальша поведінка сторін, текст типового договору та інші обставини, що мають істотне значення (ч. 4 ст. 213 ЦК України).

Застосовуючи буквальне значення тексту договору і формуючи висновок про його ясність, суди дотримуються принципу захисту довіри іншої сторони і всіх третіх осіб, який відіграє важливу роль у вченні про тлумачення договору. Водночас захист довіри сторони, яка розраховує на буквальне значення слів, що містяться в договорі, може забезпечуватися за допомогою розподілу тягара доведення, яке покладено в основу німецького правила однозначності (Eindeutigkeitsregel) [1, с. 33].

Переконливо доводить попередні висновки такий приклад із судової практики (справа № 755/25108/13-ц) [4]. Позивач

звернувся до суду з позовом, у якому просив розтлумачити умови кредитного договору № 075-2008-1282 від 23 квітня 2008 року, укладеного між ним та ВАТ «Універсал Банк», в частині встановлення строку дії договору, а саме, що строк дії кредитного договору відповідає строку (терміну) виконання основного зобов'язання позичальником, який встановлено п. 1.2. цього договору у вигляді дати повного повернення кредиту.

Свої вимоги позивач аргументував тим, що саме банком був розроблений та наданий йому для підписання текст кредитного договору, який є незрозумілим і спірним у частині визначення строку дії договору, на що він під час укладення правочину не звернув увагу і тільки пізніше помітив, що дострокове повернення кредиту формально не припиняє дію договору. Так, пунктом кредитного договору встановлено, що договір діє до повного виконання сторонами взятих на себе зобов'язань за договором, не може розглядатись як такий, що встановлює строк дії кредитного договору, оскільки в ньому відсутнє посилання на будь-який певний період часу, інших вказівок щодо встановлення строку дії в кредитному договорі не міститься, а тому цей пункт не відповідає вимогам ст. 251, 252 ЦК України. Визначення строку дії кредитного договору також має значення для строку існування похідних зобов'язань у вигляді поруки та іпотеки.

Розглядаючи справу, суд виходив із того, що, згідно зі ст. 1054 ЦК України, за кредитним договором банк або інша фінансова установа (кредитодавець) зобов'язується надати грошові кошти (кредит) позичальникові у розмірі та на умовах, встановлених договором, а позичальник зобов'язується повернути кредит та сплатити проценти. За заявленими вимогами позивач просив розтлумачити умови кредитного договору в частині встановлення строку дії договору, а саме вказати, що строк дії кредитного договору відповідає строку (терміну) виконання основного зобов'язання позичальником, який визначений п. 1.2 цього договору у вигляді дати повного повернення кредиту.

Відповідно до частин 2, 3, 4 ст. 213 ЦК України, на вимогу однієї або обох сторін суд може постановити рішення про тлумачення змісту правочину. Під час тлумачення змісту правочину беруться до уваги однакове для всього змісту правочину значення слів і понять, а також загальноприйняте у відповідній сфері відносин значення термінів. Якщо буквальне значення слів і понять, а також загальноприйняте у відповідній сфері відносин значення термінів не дає змоги з'ясувати зміст окремих частин правочину, їх

зміст встановлюється порівнянням відповідної частини правочину зі змістом інших його частин, усім його змістом, намірами сторін. Якщо за правилами, встановленими частиною третьою цієї статті, немає можливості визначити справжню волю особи, яка вчинила правочин, до уваги беруться мета правочину, зміст попередніх переговорів, усталена практика відносин між сторонами, звичай ділового обороту, подальша поведінка сторін, текст типового договору та інші обставини, що мають істотне значення. Виходячи з аналізу положень норм статті 213 ЦК України, тлумачення змісту правочину можливе за наявності спору, тобто коли сторони мають різне уявлення щодо свого волевиявлення або волевиявлення іншої сторони. Тлумачення змісту правочину є правом суду, а не обов'язком, за умови наявності спору. Метою тлумачення правочину є з'ясування того, що в ньому дійсно виражено, а не того, що малося на увазі.

Суд зробив висновок, що, обґрунтовуючи вказану позовну вимогу про тлумачення пункту договору, позивач посилається на те, що він не погоджується зі змістом, викладеним у пункті кредитного договору, та вважає, що строк дії кредитного договору відповідає строку кредитування, який визначається датою повного повернення кредитних коштів, що в подальшому у разі дострокового погашення кредиту виключатиме виконання будь-яких зобов'язань за даним правочином. Разом із тим, як вбачається зі змісту кредитного договору, умови та порядок дострокового погашення кредиту визначені сторонами в розділі 4 кредитного договору.

Розглядаючи справу, суд також встановив, що кредитний договір є чинним, його дійсність сторонами не оспорується, позивач, з його пояснень, виконує взяті на себе кредитні зобов'язання. Викладені обставини зумовили прийняття судом рішення про відмову у задоволенні позову, оскільки правові підстави для задоволення вимог про тлумачення змісту правочину відсутні [4].

Отже, висновок суду про визначеність і однозначність умов договору також є результатом тлумачення. Суд, формулюючи висновок про зрозумілість умов договору, виходячи з їх буквального значення, одночасно констатує відсутність у спірній умові невизначеності як об'єктивної передумови для звернення до тлумачення. Водночас на практиці невизначеність договору нерідко встановлюється тільки після застосування його умов до конкретних відносин сторін, тобто невизначеність здебільшого є прихованою. Із цієї причини суд може відмовити в тлумаченні умов такого договору.

Значним недоліком застосування розглянутих правил автори називають обставини, за яких для поняття «ясність умов договору» з практичної точки зору неможливо запропонувати універсальне визначення з метою його подальшого використання в якості обмеження тлумачення [1, с. 36].

Тобто, як ми вже зазначали, враховуючи суб'єктивні передумови (різне усвідомлення сторонами конкретної умови), межа між ясністю і неясністю умов договору полягає не стільки у семантиці умови, скільки у сфері усвідомлення тексту стороною договору. Із цього приводу можна погодитись із позицією Н. В. Степанюк у тому, що заборона тлумачення ясних умов договору призведе до недооцінки того факту, що необхідно розрізняти ясність вираження тієї чи іншої умови і ясність його в цілому [11, с. 69].

Виходячи з наведених застережень, слід звернути увагу на необхідність використання контексту. Так, встановлюючи буквальне значення умови договору, суди звертаються до контексту спірної умови з метою як оцінювання суті спору, так і формування дійсного характеру спірних відносин. Таким чином, буквальне тлумачення умови договору може застосовуватися лише в сенсі обмеженого варіанту тлумачення, що не враховує всього обсягу обставин, на які можуть посилалися сторони.

Разом із тим слід зауважити на необхідності врахування контексту шляхом здійснення логічного тлумачення, зокрема, через встановлення контексту вживання слів та виразів у договорі, від чого безпосередньо залежить сфера розуміння спірної умови сторонами.

Попри всю різноманітність суперечностей, вирішення яких потребує здійснення тлумачення договірних умов, основна його мета залишається незмінною і полягає у визначенні змісту прав і обов'язків сторін договору.

Окремих питань тлумачення цивільно-правових договорів є їх поширена непоіменованість, а саме особливості тлумачення тих договорів, на які просто вказується у законі, однак щодо них відсутнє детальне чи хоча б приблизне врегулювання.

Із цього приводу зарубіжні вчені А. Г. Карапетов та А. І. Савельєв зауважують, що загалом немає нічого ненормального в тому, що у буквальному смислі поіменовані, однак не врегульовані договори у законодавстві договори з точки зору свого правового режиму повністю підпорядковуються тим підходам, які стосуються договорів, що мають належне легальне врегулювання [5, с. 115-116]. Інакше кажучи, договори, про які у цивільному

законі просто згадується, автори відносять до непоіменованих договорів суто функціонально.

Водночас автори формулюють догматичне запитання щодо формування джерел права, якими врегульовуються такі договори, тобто – в широкому розумінні – про яку конкретну цивільно-правову норму йдеться? Виходячи з відповідної норми Цивільного кодексу РФ, автори роблять висновок про приналежність до них «законів та інших правових актів», у зв'язку з чим зазначають, що непоіменованим слід вважати лише той договір, щодо якого відсутнє змістовне законодавче врегулювання або регулювання на рівні інших «офіційних» джерел права [5, с. 116].

Аналізуючи можливість застосовувати погляди зарубіжних учених до національного цивільного законодавства, слід звернутися до положень ст. 6–10 ЦК України, якими допускається використання сторонами широкого переліку як конкретних актів цивільного законодавства, так і його загальних засад.

Разом із тим формування договірних відносин на підставі загальних засад цивільного законодавства породжує питання про доцільність застосування у подальшому судової правотворчості в разі невиконання чи неналежного виконання сторонами своїх обов'язків та застосування судового захисту прав однієї сторони. Тобто, якщо вважати доречним виключення норм, що фактично створюються судами у процесі судового тлумачення відносин між сторонами в межах розгляду справи, що виникає внаслідок невиконання непоіменованого договору, то до непоіменованих договорів у чистому вигляді слід відносити лише ті, які дійсно характерні для практичної діяльності контрагентів, однак не мають свого навіть щонайменшого законодавчого врегулювання.

Якщо непоіменовані договір є за своєю суттю змішаним і врегульовується низкою норм різних актів цивільного законодавства, то після ухвалення Великою палатою Верховного Суду висновку з формуванням правової позиції про правову кваліфікацію такого договору де-факто він втрачає підстави вважатися непоіменованим у широкому розумінні.

Висновки

Таким чином, підсумовуючи викладене, зауважимо, що вимога про тлумачення договору, як правило, має допоміжний (факультативний) характер, а результат тлумачення важливий для вирішення інших питань, що стоять перед судом: чи має позивач право на стягнення збитків, чи є договір укладеним, чи не порушує він імперативних норм зако-

ну, до якого виду договорів необхідно віднести спірний договір тощо.

Разом із тим останнім часом в Україні, особливо в період фінансової кризи, почастишали випадки звернення, зокрема, фізичних осіб із самостійною матеріально-правовою вимогою до суду про тлумачення умов кредитного договору, найбільш поширеним з яких є незрозумілі положення про строк виконання такого договору.

Ключовою підставою для тлумачення змісту договору є саме незрозумілість його понять, а не встановлення норм законодавства, які мають регулювати спірні відносини, чи непогодження з умовами договору після його укладення шляхом створення штучних підстав для визнання його недійсним чи розірвання.

Список використаних джерел:

1. Байрамкулов А. К. Особенности толкования договора в российском гражданском праве : дисс... канд. юрид. наук // Алан Кемалович Байрамкулов ; Институт законодательства и сравнительного правоведения при правительстве РФ. – М., 2015. – 244 с.
2. Карапетов А. Г. Борьба за признание судебного правотворчества в европейском и американском праве / А. Г. Карапетов. – М.: Статут, 2010. – 308 с.
3. Гадамер Х.-Г. Истина и метод. Основы философской герменевтики / Х.-Г. Гадамер. – М., 1988. – С. 446–447.
4. Єдиний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/35801922>
5. Карапетов А. Г. Свобода договора и ее пределы / А. Г. Карапетов, А. И. Сальев. – М.: Статут, 2012. – Т. 2.: Пределы свободы определения условий договора в зарубежном и российском праве. – 453 с.

6. Новітнє вчення про тлумачення правових актів: навч. посіб. з курсу тлумачення правових актів для суддів, що проходять підвищення кваліфікації, і кандидатів на посади суддів, що проходять спеціальну підготовку / [В. Г. Ротань, І. Л. Самсін, А. Г. Ярема та ін.]; відп. ред., кер. авт. кол. В. Г. Ротань. – Х.: Право, 2013. – 752 с.

7. Пиголкин А. С. Теоретические проблемы правотворческой деятельности в СССР : автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора юридических наук : специальность 12.710 «Теория и история государства и права» / Министерство юстиции СССР. Всесоюзный научно-исследовательский институт советского законодательства. – М., 1972. – С. 39–41.

8. Покровский И. А. Проблемы гражданского права / И. А. Покровский. – М.: Статут, 1998. – С. 245.

9. Постанова судових палат у цивільних та господарських справах Верховного Суду України від 21 січня 2015 р. у справі № 6-197цс14 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/8546CC1D69802E7CC2257DDA002C2E6C](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/8546CC1D69802E7CC2257DDA002C2E6C)

10. Постанова Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 3 червня 2015 р. у справі № 6-232цс14 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/29ADAEE2E9F8D4C9C2257E66002164AC](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/29ADAEE2E9F8D4C9C2257E66002164AC)

11. Степанюк Н. В. Толкование гражданского правового договора : дис. ... канд. юрид. наук. – М., 2008. – 136 с.

12. Цвайгерт К. Введение в сравнительное правоведение в сфере частного права : в 2-х т. / К. Цвайгерт, Х. Кётч. – М., 1998. – Т. 2. Договор. Неосновательное обогащение. Деликт. – С. 110.

13. Черданцев А. Ф. Толкование права и договора : учеб. пособие для вузов / А. Ф. Черданцев. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 381 с.

Статья посвящена исследованию неопределенности условий договора как основания для его толкования. Раскрываются вопросы скрытой и очевидной неопределенности условий договора как возможность существования двух и более пониманий определенных положений договора, его отдельных слов, понятий или словосочетаний. Анализируется теория и практика установления действительной воли сторон судом и способы преодоления такой неопределенности судом.

Ключевые слова: толкование, гражданско-правовая норма, договор, воля сторон договора, неопределенность условий договора, скрытая неопределенность, явная неопределенность.

The editorial deals with uncertainty of terms of agreement as a reason for its interpretation. It reveals latent and obvious uncertainty of agreement as a possibility of existing two or more understandings of certain provisions of agreement, its particular words, concepts or phrases. It studies adjudgment of the valid will of parties and how the court could overcome this uncertainty.

Key words: interpretation, civil and legal norm, agreement, will of the parties to agreement, uncertainty of terms of agreement, latent uncertainty, obvious uncertainty.

